

ОРОЙУОН КАДРЫН
ҮӨРЭГИЙ ФОНДУГАР—
биир күннээх хамнаһы!

С. А. Новгородов аатынан Чурапчы орто
оскуолатын коллективын ыңырыыта

Нүүдү биэр дайду-
лактарбыт, Чурагч
дөөно-сэргэтэ, бүтүгсү
одохнут түбүтүнэн эрэ
мууурдаммаса, нэскин-
битин көрүнэрбит үөһөн
оһу сөһтөөх дьаһаллары-
нан өлүүрбүт аада буол-
ду.

[illegible]

С. А. Новгородов за-
тынан Чурапчы өрүс
оскулатын коллек-
типа.

**ҮӨНЭ—БЫЛААС БЫЛДЬАҢЫЫТА,
АЛЛАРА—БЫЛЫТТААХ ХАЛЛААН.**

ОЛ ДА БУОЛЛАР...

«Сэбиэснэй бичигдэс эстэн прэр» дэжэ бэрэн бүтэйдүн бэс бэрнүн бээр куустан кэбиснэт олохтоох Сэбиэттар салайаачунара, ол аата нэрэт бичаанын органын үлэйтээр, суох буолбатахтар, Уёна Ельциннаэх Хасбулатон күү тура-тура кинээрэ бардин быһаарса сатыыртан өрдүбэттар. Онтон аллара одорооччулар оуу катарытан до көбүйдүлөр. Бол. «Бичааны—Сэбиэти» дэжэ ор камга сирдэжэ кэбисэт тыгыры. «Бичааны—Сэбиэттэ» дэжэ сир-буор аныынан алыргынан аһааларга дыны. «Сэбиэт» дэжэ сүбэ ээ. Ол аата аны сүбүлэснэт буоллахпыт дуу, бидэт халбарыа-данына күү хайа дикэнтэн тыгхай. Күнн мунаах-сыбара баһаам. Ол «олохтоох сокуон өлөгүллэ, олохтоо» алыгнтэн буолуон соң. Пти эвэрэ рес-публикабыт аһтар хамсаанын» чингитэ баар; соторутаагыта бэйэн салайыныага сыйыныаах Сокуон көндөшчигэ өлөгүлдуина. Онон кылтан, Урдүү Сэбиэт үлэтин чутаастың билэр кийибит—ироднай депутаттыт, өрөйүөн Сэбиэтин председатели А. А. Захаров санаатын истэргэ: бичаарыныам.

рын баһылыктарын ыштар-
таан кытасынарбызгара
буоллар, икин өртүттөн
хардыста санаа атаста-
һалыта, түмүккө кэлэр
курду; кэсэтин буолуох-
таах ага.

—Эн, Сэбиэттэр үзэлэ-
ригэр-хамнаастарыгар уон-
ча бэйэни дьаһаныгы
аналлаах бастайаннай
көппөсүн чылыһар буолан
турангыһы, соторутааҕыта
республикабыт Үрдүкү
Сэбиэтин Президиумунан
биирэмийат государствен-
най былаас уонча бэйэни
салайыһыны олохтоох ор-
ганинаны туһунан Сокуон
көрүтүү хайдах смена-
лыһаан?

үдәһинәр хайысханы туту-
һаллар. Мин итһинә сәп-
сәһебүн.

— Оттоо «Саха сирэ» хаһыат олунньу 5 күнү-нээри М.-гэр П. С. Онуфриен: «Сэбиат председателэ уонна олохтоох дьаһалта баһылыга биэр кини буолуохтаах. Итиннэ үһүс салайааччы—отделение управляющей, биһиги коллективнай предприятие, кыра соххо да директора биэр буолуой сөн. Эбэтэр итинни барытын биэр кини илинтэгэр биэриэххэ эмиз сөн. Биһиги бастайамнай комиссиябыт санаата итинник—дээн хоруйдаабыт хайлах быһаарыбын?»

—Кийн итгэлтэйгээр эгээр
слово суох. Ити —коругу
шорбул рабочий болон
сапаата. Бийгити комис-
сийн сорох чиглэлээр, ба-
йаби саяаабатын Петр
Семеновича тизрдэй ту-
рабыт уонна Уус-Алдан-
на түмсүүгэ дьон-сэргэ-
ннээр эгтэбиит. Нэһи-
лээн дьаһалтатын байы-
лытын уонна сельсовет
председатели дуоһунас-
тарын ховууаһааһаа
үлэли сымдыар дьон
бөлөлөрүнэн икки дуоһу-
нас биир илнэгэ баара
ыраахаттардаадын түбү-
күн этэллэр. Холубур
Нам П. Хомуугаарыттан
Н. Н. Тихонка, Дүсүүн-
тэн В. Д. Васильев ха-
һааһыстыбанаай болуу-
руос диэнки ордуу охто-
лохун бэлэстийиллэр.

— Сохон нэртүн го-
сударственной бызас ту-
хунав түһүмэлэр «республикада государственнай
бызас системата... рес-
публиканскай уонна олох-
тоох органныр болому-
чуйаларын чуолкайдан
тыырсыгыта олодура» дэ-
нэр, онтон олохтоох бызас
ны салайынны түһүөн
иккис түһүөнэххэ «олох-
тоох бызас салайынны
государственной бызас
органнырны биэр кэлэ
систематыгар кириэт...»
диэн суруллар. Итиннэ
хайдах өйдүүххэ собуу?

—Оройуон уонна куу-
рат (республикада бае
бэринэр) билаастара эр
гоударственный билаа-
тыр дин бигэрэтиллэ-
лэр. Сигон алдара өртө

(Бүтүүгүйн 4-с стр.
көр).

структуратаа даханаа ололорлоо. Дүнсүнээр ха-
аайыстыба зоругунаа
арахсыа кэминэр ололор
буоланнар, ивэр ол туһу-
наа кэпсэтэллэр. Бийириг-
тэн, чурапчылартан, баа-
һынай хааайыстыбатын
хайдах тариннахха сөбүн
мыталаһаллар. Оройуон
үрдүнэн 260-тан тахса ки-
һи бааһынайга барыт.
Ыччаты кытта үлэни эиэс
туоһулаһаллар. Кинилэргэ
хас нэһилиэк ахсын бы-
һылгыттан мта ыччаты
кытта үлэда анаа хамна-
стаах үлэһит тутулар
буолбут.

Нийнхэ күүмүүтүгэр Борсоногно муһунубут. Онно баставааннай комиссия председателэ П. С. Онуфриев «Саха Республика-тыгар государственнай былаас уонна байыны салайаныы олохтоох органнын туһунан» Сокуон көрүгүн (концепциятын) сунньулан дакыдаат огордо. Комиссия чилиэнэ — Е. М. Ларионов иинис вариант быһыытынан киллэрбит үлэтин билиһиннэрдэ. Тыл атинтисэр да, аһаарс нэксэтингэр да дьон охтоохтух кыттышыллар. Тыл атэччилэр үгүстэрэ «Сибирт билааһын мочулан, уларытан хаалларыахха. Республикабыт Түрүт Сокуонулар сон түбэһиннэран. Президент уонна Үрдүкү Сибирт баалларыа тухары 2 структураан кым туһунан дьарыстаныахтааһын чуолкайдан тыһаран дьоммут-сэргэбит ионисар үлэлиэххэ», — диил саныаты туһуналар. Кэстэйдии көлөстөн барда дун санаатым. Оройуоннар, атын кэбилэктэр дьаһалтала

—Союуон көрүгүн бастайаннай комиссия председатели П. С. Онуфриев салалтатынан рабочай бөлөх онордо. Комиссия чилинарариттан үгүсүпт оройуоннарга озорой үлэлибит. Онон итиниз кыгыбатыбыт даваны. Рабочай бөлөх иинигэр юрислар, ону тэгэ оройуон дьахалтатын баһылыктара эмиз бааллар. Президент аппаратыттан эмиз үлэлестилэр. Автордар Европада, маалым Бурятияда сылдьан олохтоох дьаһаныы формаларын кытта билгисинтээр, үөрөппиттэр. Онон туохка да олохсубакка, тирээрбэкка оңоһуллубут буолбатах. Ол эрэри Союуон көрүтэ Урдук Сэбиэт Президиумун эрдэ билгирээн Урдук Сэбиэт кэлэр сесилтыгар депутаттар көрүүлэригэр киллэриилэр буолбута тутах дин саныбыш. Көрүк оңоһулуюн итиниз барынан (бырайыагынан) кырг зыгыт таһааран дүүллэһиннэрэн эрэ барап, Президиумуулан билгирэммитэ буоллар ордуу көдүүстээх, дьонго чугас, тиһимтиэ буолуох этэ. Эбэтэр олох даваны Союуону бэлэтин барыдын таһааран дүүллэһиннэрбиттэра буоллар. Е. М. Ларионов, Д. М. Миронов, М. М. Федоров онорбут бырайыактара ибэн дүүллэһингэ олох да таһаарылыбатылар Урдуттан үлэлэһэр дьон эрэ билгит.

Ити автордар республикабыз Төрүт Союну-
гар өлөдүрүн ишот структуралан
болумучуяны
тэгисне тырсаң дьаһанан

[illegible]

Нонусе сазытар. Диринге таас каршынан окуула тууута көрүлэи, бадарактчытарбит оино ханшыры тардылдыбылтара, оино хадаардар ытыспатын соттон каалымыпты сава объекты «бытыатын» туууга кубулдулар кадалыта тырабита. Арай, 1989 с. инертальнай жотельнай рам-бвалкыта цууалубута.

Мугудайга шинэсэнэ
1990 оныгарахыг Чураг
чигээрээ дуусуу тууар
предприятияг тэрийнби-
тин, шинэ нэвчлэлийг
ман бэрхэ дугау билэр,
уластайлар салааааччы
бит Н. Н. Аммосов аним
мыгын үерэ истибийнэг
Николаевич Николаевич
байгата этан калитрэнэ

нэн үрдүк үөрэхтээх про-
раб салайааччылаах анал-
заах биригээдэ тэриллэ-
битэ. Ол эрээр, үч суох
аатыан, дуолабар туһар
силлэнтэ эмиз утагытыл-
дыбыта. И. Н. Аммосов
хайаан да бэйэтэ тэри-
тэтинэн тутарга эрдэ-
рэн туран, объект доку-
уонун биһартаан анал-
таммыта.

[illegible]

Од эрээн өрөйүүн
1993 сыллаагы капитал
най тутууга бэлааштар
бизинэ кирбэтэх. Од
тодотун уонна объект
салгына тутуу боншурдун
хандах. бэлаарыдына
сөөгөдун нэһилиэнэ
бизинэ бааран

В. НИКОНОВ,
Хадаар сельская Уз-
бистин председателъ

СИЛПЭТЭХ ҮЛЭ СҮГҮННЭЭБЭТ...

A black and white portrait of a woman with dark, wavy hair, looking slightly to the left. She is wearing a light-colored collared shirt under a dark jacket. The image has a grainy, halftone texture.

P. СЕМЕНОВ

ЫЧЧАТ—ОЛОХПУТ ТУСКУЛА

Саха омун оҕону, ытчаты ыттар үгэстэрэ, шыма-
лара, ону тэнэ айыгы саха дыка нэргэни үөрүбэх-
тэрэ амаан чопчундуннаахка кэллилэр. Бу ыстаты
таҥа нуруут педагогикатын сорох боннуруоттары
туруорсуу барээдэтинэн таарыллаллар.
«Оҕоһуу (пыһааһа)»

«Огобуу (дымла) кытанах» дөңлөрү Кавказ материк туллэр үөһүгэр агаанах мөһүөннөх үйө-
лөр хабар халсыһыларын туораан улуу олоххону
айбыт, бу дөйдүгэ олохсууан топулуга кытта
дөрдөснүт. Россия хотун тайаадымчак тайааһы-
нын «Саха сира» дөңнөт биниги өбүгэлэриг. Кы-
таанадын дьэ аастыбыт, чэпчэнигэр үстүһүбүс
длэхпитин, онуоха теруөттөр бааллара көстүбөт.
«Дымла» дииһ айыбыт, бу дөйдүгэ олохсууан

«Дымла» дигн өйдөөлгө билгисикбэт эрэ буол-
бакка, кэмэ-кэрдигит кытта үлүлээн сыгыдыар. Саха
норуотун дымлаата бүтүнүү боһоттоһун тутулукта-
нар кэмэ-кэрдигитэ кэллэ. Атын ным да кэлэн саханы
бардыа, икхитинтэ, сымалыйынтат орубууру
суога.

Революция кэннитан уруккуну бүтүннүтүн хаалышын курдук ойдодон, обугалары залын атыпты буолуу олохунан барбыта, минилэр ойдорун-самааларын, үгэстэрин, спордэрин-туомнарын илэрчилгн, урусхаалааны, сагаламмыта, Урусхаалаанын ордук 20-е сыллар бүтүүдүрүттөн диллибита, саха норуотун культурнай арыгытан — нитедигеидианы еойуолаанынан, кыдыйынан догууоолламмыта. Ойоруллубат охсуу сыччах биір холобура: революция миниз уонунан аармалар олонхоһуттардаах оройуон биір да олонхоһута суох буолбута быданнаата.

Саха оҕону нитэр үгэстэрэ олох быһаччы кэрдө-
бүлүн күүбүнэн баһачча өр тулутастыытара. Оро-
һунтан тахсыбыт үгүс суруйааччылар, ученайдар,
искусство үлэһиттэрэ, Герой-һиэлэр, үлэ бастынгара
уо. д. а. омуртарын нитинтин оҥуолатын эмиз
аастытара.

Ойук педагогикатын умнуу содула националнай үөрөхтээһини кризискэ ыларарытын кытта добуһуоллаһан, өрдүк «улугуруу» диэн ааттаммыт сылдарга билиинэ. Өбүгэлэр үгэстэрин тэпсэн туран, оёону дыа кэргэнгэ иитингэ атыттары үтүктүү. Саха айылгытыгар сөп түбөспөт уопсай сүбэлэри киллэрэ сатааһын баһыйбыта, Оскуола уонна Детсад баар буолла да, оёону иитин бүтүннүү оёон быһаарылларын курдук санааба хам кэлгиллини куһуһрбүтэ, үтүө төрөһүттэр оёолорун иитингэ наһамныһыа элэһтөһүттэрэ.

Орону нитинга төрөлшүт, оскуола уонна дөтсэд биһиргэ үлэлээһиннэрэ, бу үлэни нэһилиэктэр салаа-таларын өртүттэн сүрүмүөһүн кыаллыбат. Төрөлшүт оҕотун байэтиттэн тэһитинтин, үөрэнээччи оскуола-тан барытын, бэрээдэги кэһитин, буруйу оһоруу-туу чахчыларга албыннар. Үөрэнээччилэри олоххо бэлэмнээһини, дьобурдарын савыһынарын оскуола да, төрөлшүт да өртүттэн кыйтарбата үтүс. Итин ити уонна атын да итээбастэрин олох үлэрийыһын кылгээһингэр сүбээһин ылааҕа көмөлөсүөт.

Итгэвч: туруутай тэвсвэртэй, үүнэр гэдэгээр
тайвчлангын, итгэвч уонна үөрэтэйн тусаларга
сэвхэ омул оёуу итэр үтүө үгсэстэрэ тэдгээнэр.
норуот педагогикатын сайынбарын соруу турда,
оёх көрөбүдүнэр буолла.

Норуот педагогиката дьиз көргөн ооруу институттар туттууларына сэрэ национальнай үөрэхтээһини сайгардымга салаа (компонент) быһыытынан көрүр.

ИДЕАЛЛАРЫТ СҮТТҮЛЭР ДУО?

Идеал — дээн дуулууар үрдүүх сэмлэ, Онон «идеалларбыт сүтүүлэр» дигэн этин, үгсэргэзһин олово да, тунхата да суох. Киһи, норуот тымныахтарын тухары идеал баар буолуохтаах, Ама, киһи уонна норуот нөүгүлүн, ыраабын харыстылар, сайдыытын хааччыйар обществода дуулууу дьонго суох дуо? Итиннэ: обществоны олохтоонун бэйэ-омугун, республикатын, ол иһигэр оройуонун, наһаа эңгин сайыннарыыга идеал буолуон сатаммыт дуо?

Идеалы ыраахтан буолбакка, чугастан саралас
нигэрини оҥоҕо ордук тийимтигэ, ыһыһыарыахха бо-
луон сөп. Улуу педагог К. Д. Ушинский: «Хас
биирдини нуруот киһи хайдах буолуохтар бэйэтэ туска
идеялаах», — диэн суруйбута. Саха киһитин идеала
түһүн оһун хоһоонноругар, алгыстарыгар, олохто-
лорун о. д. а. сымтут. Народнай суруйааччыга Соф-
рон Данилов саха оҕун контррейтар оҥорбут дакы-
лаатыгар саха киһитэ хайдах буолуохтаагын туһунан
бэйэтэни санаатын аһыта. Төрөппүттөр уонна педа-
гогтар оҥолорго киһи идеалын нигэринэ итилэри
туһаннахтарын сөп этэ.

ОМУК СИРИЭДИЙЭР УНАТА—ДЫЗ КЭРТЭН

Саха омук конгресһин даһылаатыгар аҕаһини: тыа сиригэр 20—35 саастаах саха уолаттарын 47 бырыһыаннара, иккичэ саастаах кыргыттарын 41 бырыһыаннара көргөнү сүүһтэр. 1980—1991 сылларга саха оройуоннарыгар дьинэ көрбөн арахсымта хас да төгүл элбээтэ, көһүнөн сылларга оҕо төрөө-

Һүнэ арайлыыр, өлбүт ово тороолуна, биригээр дээрн
саастаах ово өлүүтэ элбинир. Саха сиригээр сыд ахсын
23—30 тыһ, дыахтар аборт өнгөртөһөр. Дыксынигээр
түмүнтэр.

Табю да харагатын, үгүстэрэ олус дыдагытын, ханнак да социальный хаанчаллыгыта суох олордоллор, өбүтүлэр олохторун сиэрийн тутууналлара, састарын ситээт, ыал буолаллара, элбэх өбүдүбүллөрө, арахсыы дьэи суоҕун тэбэ этэ. «Оҕо түспүт оҕоһубут» дииллэрэ. Удьурдарын салгыныга, нйэ, ийэ уустарын халыыгартарга, үс саханы үкүстэргэ иһаналлара. Кийи буолууну ыал буолуу дьэиниэн өйдүүлэрэ, итиниллэри-үөрэтинилэрин системата ити сымалга туһуланара. Ол иһин такайаллара, алыыгылара: «Аал уоту отун, алаһа дьэиһи тарчи, иһтөр сүөһүнү күрүөлэ, төрөтөр оҕону төлкөлөө».

Общество структуралара үрэллэр, солбуйсар, олох сайдыгата дэлхээннээр, бидэллээннээр да түгэнэртүгэр дүзэ кэртэн ордон хаалан илһи дыл-
лонор, омул оруһуллэр, чэчиринэр төрүтүнэн буолара.
Дүзэ кэртэн проблематын кытта биир тийишкэтээх
демографическый политика тосхоло олохтоох омулар
ахсааннарын халгатынныа туһуланар.

Дийнх мэргэийн бодлоготүүхүү агаард социальный
комонон бйгаарарга холонуу тутах буолуора. Итинн
тэнтини бу смаллаах-соруутаах педагогической бы-
гаарыны эрайэр проблема. Этиллибигин курдук,
обугаларбит ити өргүн кылай туталлара. Игинилэр
уонна бикигини төрөһүттүр, бастыг үөрүйэхтөрө,
үгэстэрэ кыччаты олоххо, ол иһигэр Мэл буолууга,
баданысэһигиэ иэсигин туһаныллын наһа

ИЛЛЭН КЭМИ—ОБОЛОРБУТУГАР

«Идлэг хэм—кийн баайа» драмбэтээ өрхөн өйдөөхтөр. Дээ нги баайдарыгтан төрөншүгтэр олодогугар төлөгүн анымаларый?

Өбүгэлэр үлэ чааһа, өрөбүл, уопуска диэн билбэт этилэр. Түбүктээх үлэттэн бэрт кыратын босхолоколлоро. Ол түгүннэрин үксүн оҕолорун бөөбөйдээһинигэ, оонньотууга, тылын сайыннарыыга олоххо туһалаах билинин, сизир-туому, сатабылы нүгүрүгэ аныылара. Оҕолор сөнүнн, ырыаны-тойугу олоҕхону ысталлара. Көрөр-истэр эрэ буолбачка, оҕо бэйэтэ холоһон керөрө, тутан-хабаҥа дьоруун сайыннара, атыннык эттэххэ, киһи кэтээн керөөчтү буолбачка, бэйэтэ дьайааччы, өҥөрөөчтү буолара. Оҕолор оччотообу саха олохун уратытыгар сөп түбөһөр өртүнэн түргэнни сайдымалара, сатайдылар баһаа олоххо бэлэмнээх дьон буолуудара итинтэн саҕаланара эбитэ буолуо.

Биднийг ийнхэг мэлэг мээ уруусга хөлөөнө суох элбэх. Ол үрдүнн үгүс дьаа нэргэн итнган оюну сайннармыга, үрэтннга биэрнлэре кыра диврбнгтгэр тийэйбт. Арыгылааныга, атын да тухата суох дьаалына сорохтор төлөлөөх бирэмэни сүтэрэллэрий, оюну нитннга төлөлөөх хоромыу оюбуллэрий? Телевизоры бэрэдгэ суох көрүү — илгэг мэи хорвоомеоһун бир көстүүтэ. Байлэ нитыбакка, дьайбакка көрөр эрэ ово сайдан мэлэ дуо? «Поле чудес» курдук, ойтон да атын дьону эрэлдэйтэргэ эрэ анаммыт биэрнлэри көрөр онну-гэр оюну кытта дьарытанар быдан көдүүстээх буюло эгэ.

Дынзэвэ оёону сайынналар сонньуурдар абылхтар. Оёо уанар, нистэнэр усулуобуйата үксүгэр тэриллэбэт. Дынзэвэ да, таһырдыа да оёо этин-хаанын эриййэр тэриллэр оҥоһуллубаттар. Суолта биэрэн, кыаллар өртүн оҥоруохха наада. Дээ, холобур, тарбагы сайынналар хабылык сонньууну саха оёото таптаан сонньуура. Итиня адалар биэр кыал оҥоруохтарын уонна оёолору сонньуурга үөрэттэхтарин соң.

ОБОНУ САҢЫННАРЫНЫ ЭРДЭЛЭТИЭХХЭ

Манган нийлэ оёону саймынары дээн өйдөбүлү «китин», «уоретин» дизайныры кытта тэглэ. өссө итилэрдээбэр үгүстүк тутталлара буолуо. Того диэ- тэххэ, оёо сайдыыта ийэ миннээбэр үөскөбүтүн са- бадалар. Оёо төрөөбүт күнэ кини сайдыытын баста- нын күнүгүн буолар. оёону саймынары сайын си- тиэр диэри тилэри барар. ийи сайдыыта кэлэн да тохтообот.

Одоо төрүүрүгээр мэйнитини маассата улахын ийни
инэини чинларитар, 9 айыгар анарыгар, 2,5 саа-
һыгар үс чинларитар, 7 сааһыгар 90 бырыһыаныгар
тагизээр эбит. Ученайдар ити агардас ахсаан ор-
тунэн улаатыны буолбатаарын, оро сайдар ныйада
эмнэ улаатарын бөлнөтүннлэр. Одо хайа сааһыгар
ханык дьобура сайдарын таба туһаннахха, көмө
мүдүн тутумуохха.

Норут педагогикатын сайганы айаачылары Б. Н. уонна Л. А. Никитинэр оҕолорун төрүүхтэриттэн оскуолара нэриэхтэринэр дээрнэ сайыһнарыыл оһуу тарыһ төрөһүттэр билгэһнэхтэрин, бэйэлэрин уһууубуһааларыгар сөн түбөһөннөрөн туһаннахтарын иһаада этэ. Төрөһөнүттэр оһону эрдэлэр сайыһнарыһын иһиллэрэгэр иһлахтарыһа табыллар буолла. Дээһиһиллэ, дөгөдэки сөннөһөн баран уоскуһун хыа.

лыы кайдах да табыллыбат. 20—30 кыраакый оҕо-
ну биэр хоско хайыан баран оҕо тытып, өйү, до-
бурун сайыннарарга нитэччи кыага тийиэ дуо?

Сэтгэлбат сэтгэлбаттан гуооха үүрэгний? Карл Маркс «Интэлчиг бэйгэ интиллибиг буслуохтаа» дигэн этгигэ бичигин да эргэрбэтгэ буолуо. Ордук уол овору интигэ тайаарбиг жэгүүлэрбиг, индэрбэртбиг үчүоттаннахтарын илэда. Бу өрттэн ситани алааччыг үчүотал Е. Д. Макаров, Арылнаах дотсэдиг интэлчигчиг А. Н. Петрова уо. д. а. педагогтар оло дьоогурун сабыннырынга үөрүбэхтэро оройуонига кэмэтидлэн жолдэрүлүннэхтэх.

ҮЛЭБЭ ИИТИИ

Үлэцэ уһууу оёну нигин, олоххо бэлэмизэнин эргийэр киининэн буотара. Ийэ, аба оёлорун батыһыннара сылдьан, аттыларымгар олодөн эрэ кыра саастарыттан сылыа үлэ үөрүһэхтэригэр таһааллара. Оёо холугар сен түбэхэр үлэ тэриллин бэлэмизиллэрэ. Уол оёо уонча сааһыттан хогуурунан от охсор, кыыс мыха кыра, иистэнэрэ. Саха киниэ хаһаайхстыбатын араас салааларымгар үлэлииргэ 160-ча араас дьоруу баһылыыра эбитэ буолуо диин сабадалааһын баар. Ону барытын кини оёотугар биэрэргэ кыһанара.

Билингв сахалар оёну үлээ нэти суолтатын бары да өйдүүр курдуктут. Итинн тунсарарга холонуулар да элбэх этилэр. Ол эрээрн турунтут уоснушат. Оскуотада оёну үлээ үөрэтин программада хаайтарар, бириэмэтэ кылгэс. Оппо эрээн кэбинэр табыллыбат буолла. Дыһаа, ордух уонсайга олорооччуларга, оёну үлээтин итиннээр өссө мэлтэх.

КИЙЛИИ СИЭРИ-МАЙГЫНЫ ИНЭРНИ

Улуу педагог Н. Г. Песталоцци (1748—1827 сс.): «Ага алаха днэтэ, эи снэр-майгы оскуолата буюуоххун буолабын!»—днэн санга аллайан суруйбуттаах. Итинтэн ситимнэн оҕону нитингэ төрөппүт тус бэйтнэ холобур оҕоҕо улахан дьайыылаабын туһунан өрдөөбүттэн биллэри санатанарбын маадалаах. Билингин оҕо нитиллэр эйгэтэ - кэнээбитин, киннэхэ тулалыыр дьомо, табыарыстара, телевизор о. д. а. дьайыыларын үчүоттанбыллыахтаах. Оҕо нитингэ төрөппүт мэлдн кэтээн көрөрө, септөөх хайысхада салайан биэрэрэ эрийдилэр. Оттон огуоха оскуоланы кытта анса сибээс бастыҥ тирэҕинэн буолар.

Саха тавыбырыннара оҕо өйү сайыннарыгыга көмө-
өөх буоллахтарына, өс хобосонноро оҕо сүөрүн-
майгытын интингэ олус наадалаахтар. Хайалара да
ыраа оҕо олус тинийимтэлэринэн уратылаахтар.
Сүөр-майгы омук атын тылынан айымньыларыгар,
сүөригэр-туомугар, үгэстэригэр көстөр. I—IV кы-
лаастарга сүөр-майгы уруоктара ыытыллар, V—XI
кылаастарга саха төрүт культурата үөрэтиллэр буол-
ла. Бу предметтар программаларын төрөппүттэр
индэллэр наадалаах.

Билиггүй киши сизиргэр-майгытыгар илнэ айыл-
даа сыймаңа улахан элэстэни ылаахтаах. Ороно
айылтаны кытта алтыһынарыы, ичинни айылтаны
урагаччылааһын тыһыгыгар итин улахан өртө тө-
өөлпүүтүн тутуудуктаах. Онуоха өбүгэ итэҕалин,
иэрини-туомун билиһиннэрийгэ оҕо сааһа учуотта-
ныахтаах, таба айдыһына ситиһиллэхтээх.

ТУМУК ОННУГАР

Омук үгэстэрин, ол иһисэр педагогиктыын, үтүгүн-үчүгэин ылдаан туһанын олох уларыһытын төттөрү хайысхаларынан буолбатах. Ударыһын хал-тархай ылдыгынан дабыян иһинбит диэн барыга үгэстэр үктэл буолаллар.

Саха сирин народнай педагогикатын ассоциациятын (холбохутун) сыала — омул оҕону илэр үтүө үгэстэрин, ыһамаларын тилиннэрон, норуот педагогикатын сайыннарыы, онно интэриэстээх дьыз кэргэн, үөрэҕирин тэрилтэлэрин, атын да тэрилтэлэр уонна предриятиелар кууэтарин түмүү. Оройуон нэһиликтэритэр, ассоциация маннайгы сүһүөх тэрилтэлэрэ тэрилиннэлэр. Норуот педагогикатын боһпурөөстэрэтер конференциялар ыһтыллан эрэлэр. Маны күүлөөтөчилэринэн үөрэҕирин тэрилтэлэрэ буолаллар.

Алдаастарын саймалыгтарын тархалд оморбуз
буудаларын «норуот кууна—көмүөл кууна» дил-
лери, Боһуолентерга түмүллэн оморор ачыгы сахалар
га өс хойонун суолтатын өйдүүр буолуохтаахпыт.
Билигин ого дына көргөн, дэсэд, оһуола эрэ
буолбонка, туһалыыр түөлбөтүн (бөһүөлэгин, нэһи-
лэһигин) бүтүннүүтүн дьайыһынан иһиллэн киди
буолар. Ассоциация тэриһитин үлэтигэр түөлбөнү,
үрүсүмүнэн түһүн кытыннахпытна кэсиплэһитин
һиһээрһыга көмөлөһөх буолуода. Бу хамсааһынга
доросторун тархалтарын тыгынэн нэһиллэстэр са-
жалтатара, бары тархалтарга маңданактарга, кини-
лэктэргэ диэн эрэд санаа баар.

К. ПЕРМЯКОВ.

Норуот педагогикатын ассоциациятын органионнаабы сэмнатын председателэ.

